

Blago jezika hrvatskoga

(Željka Fink Arsovski; Barbara Kovačević; Anita Hrnjak: *Bibliografija hrvatske frazeologije i CD s popisom frazema analiziranih u znanstvenim i stručnim radovima*. Zagreb: KNJIGRA, 2010.)

Bibliografija hrvatske frazeologije mala je knjiga triju autorica, Željke Fink Arsovski, Barbare Kovačević i Anite Hrnjak i izuzetno je bogata sadržaja. Knjiga je proizašla kao rezultat dosadašnja bavljenja frazeologijom u hrvatskoj lingvistici, odnosno kao rezultat sustavnoga proučavanja i analize frazeoloških radova objavljenih u razdoblju od 1970. do 2009. godine. U knjizi su, dakle, popisani svi radovi u kojima su obrađivani hrvatski frazemi objavljeni u tome razdoblju te hrvatski frazemi koji se u tim istim radovima spominju ili analiziraju. Same su autorice u uvodnome dijelu istaknule kako je frazeologija mlada disciplina koju su u hrvatsku lingvistiku sedamdesetih godina 20. st. svojim znanstvenim radom uveli prof. dr. sc. Antica Menac i prof. dr. sc. Josip Matešić, pa je stoga postavljena i takva granica, iako se i prije 1970. frazeološka građa zapisivala u različitim zbornicima.

Možemo reći kako je knjiga objavljena u dva oblika, tiskanome i digitalnom, te da se uz predgovor sastoji od dva dijela. Prvi je dio uz predgovor objavljen tiskano, a u njemu se nalazi popis znanstvenih i stručnih radova iz kojih su ekscerpirani frazemi. Drugi dio, koji se može pratiti samo u digitalnome obliku, tj. na CD-u, čini abecedni popis frazema iz citiranih radova.

U predgovoru se najprije u kratkim crtama predstavlja interes lingvista za frazeologiju te narav njihovih radova koji su doprinijeli razvoju hrvatske frazeologije kao znanstvene discipline pa se naglašava kako »(...) su bitni (...) radovi u kojima se istražuje podrijetlo frazema (neki su članci posvećeni samo toj temi, dok se u drugima etimologija frazema ispituje paralelno s drugim frazeološkim temama), zatim upotreba frazema u različitim frazeološkim stilovima, funkcioniranje frazema u kontekstu, način njihova transformiranja i nastajanja novih frazema, njihova stilska odrednica, istražuju se nadalje frazemi pojedinih pisaca itd.« Upravo su stoga širina tema, razvedenost interesa za prikupljanje i proučavanje frazeološke građe, promatranje frazema s različitim aspektata ponukale autorice na objavljivanje ove knjige. Istaknuto je i kako su izrađeni brojni frazeološki jednojezični i višejezični rječnici, ali se frazemi zapisani u njima nisu uzimali u obzir pri izradbi ovoga popisa (kao ni frazemi zabilježeni u popisu radova iz knjiga ili monografija, doktorskih disertacija, magisterija i prikaza). Nakon uvodnih napomena o hrvatskoj frazeologiji slijede upute i pojašnjenja za rad s knjigom. Tako se navodi kako su popisivani radovi te od kojih se sve cjelina popis sastoji. Radovi koji obrađuju hrvatske frazeme popisani su u pet cjelina: 1. znanstveni i stručni članci, 2. knjige, monografije i poglavlja u knjigama, 3. jednojezični i višejezični frazeološki rječnici, 4. doktorske disertacije i magisteriji i 5. prikazi knjiga, monografija, rječnika i zbornika. Uključeni su u popis i radovi pisani na stranim jezicima, pretežito slavenskima, u kojima se obrađuju hrvatski frazemi. Riječ je ponajprije o

radovima koji se bave komparacijom slavenskoga frazeološkog fonda s hrvatskim frazemima te proučavaju podrijetlo i semantiku istovjetnih frazema u slavenskim jezicima. Iz popisa je razvidno kako su takvi radovi brojni, bilo da se radi o hrvatskim autorima ili autorima iz drugih slavenskih zemalja, pa bi se već moglo govoriti o slavenskoj poredbenoj frazeologiji kao poddisciplini, kao što je to primjerice i dijalektalna frazeologija. Pridonijeli su njezinu razvoju posebice radovi hrvatskih slavista Antice Menac, Dubravke Sesar, Ivane Vidović Bolt, Slavomire Ribarove, Nede Pintarić, Anite Hrnjak, Željke Fink Arsovski i dr. (ili pripadnici Zagrebačke frazeološke škole kako ih naziva Branka Tafra¹). Brojni su i rječnici u kojima je hrvatski kao polazni jezik, a ekvivalenti su na drugim slavenskim jezicima. U radovima se također hrvatski frazemi dovode u kontekst i s drugim, neslavenskim jezicima; raspravlja se tako u okvirima kontaktne lingvistike o internacionalnim frazemima, koji su kao i druge posuđenice, ušli u hrvatski jezik i udomaćili se. Drugi dio *Bibliografije hrvatske frazeologije* čini popis frazema. U popisu su zapisani hrvatski frazemi, obrađeni i spomenuti u znanstvenim i stručnim radovima. Popis funkcionira kao rječnik frazema, tj. frazemi su poredani abecedno po principu ključne riječi, tj. nadnatuknice kao glavne frazemske sastavnice. Ono što ovaj popis frazema razlikuje od rječnika frazema jest što se ne navodi značenje frazema niti se navode primjeri za njihovu uporabu, kako je to u rječnicima uo-

bičajena praksa, jer se sve te informacije mogu saznati u članku koji je izvor frazema. Ipak su raznim grafičkim obilježjima, zagradama i različitim tipom slova sugerirane informacije o uključivanju frazema u kontekst tako da su jasno postavljena pravila i uvjeti o uporabi frazema u kontekstu (frazeološka je rekcija označena kosim slovima, lične zamjenice u sastavu frazema koje je moguće zamijeniti drugim oblicima istih zamjenica označene su debelim kosim slovima, okrugle zagrade () označavaju međusobno zamjenjive komponente frazema, izlomljenim se zagradama <> označavaju fakultativni dijelovi frazema, a uglate zagrade ukazuju na kolokaciju frazema, odnosno na semantičko okruženje u kojem se frazem može rabiti). U grafičkim su obilježjima autorice slijedile dobar primjer prvoga *Hrvatskog frazeološkog rječnika* iz 2003. g. (autori Antica Menac, Željka Fink-Arsovski, Radovan Venturin; izdavač Naklada Ljevak). Razlika je i u tome što autorice nisu same radile izbor frazema, tj. nisu same postavljale kriterije za odabir frazema, već su to prepustile autorima znanstvenih radova. Autorice se nisu u predgovoru bavile teoretiziranjem ni definiranjem pojmova vezanih uz frazeologiju jer tomu ovaj popis nije ni namijenjen, već su samo navele kako su u popis uvrštene one jedinice koje autori radova smatraju i navode kao frazeme. Kako je za ovaj popis, kao i za svaki rječnik frazema, bilo potrebno odrediti metodologiju i koncept rada, prokomentirat ćemo neke odrednice koje se obično pokažu problematičnima u izradbi ovakvih jezičnih priručnika. Koncept obradbe leksičkih jedinica (frazema) i upute za uporabu ovoga popisa detaljno su sročeni u predgovoru. Također se

---

¹ Tafra, Branka. Frazeološki izazovi. *Je- zik: Časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 52, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 2005, 48–61.

navodi koje uvjete trebaju zadovoljavati leksičke jedinice da bi se uvrstile u popis. Što se tiče sadržaja frazema, popisani su frazemi u širem i užem smislu, odnosno s većim ili manjim stupnjem preoblake značenja u njima. Što se tiče strukture frazema, popisani su frazemi svih strukturalnih oblika, od najmanjega oblika do frazema-rečenica kao najvećega oblika. Minimalnim oblikom smatraju se oni koji u svome sastavu imaju jednu naglašenu ili punoznačnu riječ s proklitikom ili enklitikom (fonetska riječ; usp. Menac, Antica 1978. Neka pitanja u vezi klasifikacije frazeologije, *Filologija*, 8, Zagreb, str. 221.). Novina je ovoga popisa što su polysloženice bilo kakva sastava (imeničke, glagolske, priložne...) uvrštene kao strukturalni oblik. Tako su dobivena četiri strukturalna oblika, za razliku od uobičajene prakse triju oblika frazema: fonetska riječ, sveza riječi, frazem-rečenica. Poslovice nisu uključene u popis. U svome radu, koji je nastao na podlozi prikaza već spomenutoga prvoga hrvatskog frazeološkog rječnika, Branka Tafra osvrće se na strukturalno pitanje granice frazema i na neriješen status frazema polysloženica s obzirom na dotadašnju znanstveno-teorijsku podlogu, ali i na različite pravopisne prakse u dotadašnjim rječnicima. Zaključuje kako je frazeolozima stavljeno na izbor hoće li uvrstiti polysloženice kao frazeme u svoj rječnik ili ne, ali da se u slučaju uvrštavanja pravila moraju postaviti na naveden način (opširnije vidi u Tafra 2005: 55). Što se toga tiče, praktična izvedba ove knjige, tj. popis frazema, slijedi teorijska pravila postavljena u predgovoru i ne otvara daljnje nedoumice. Napredak je to u odnosu na dosadašnju praksu u pisanju frazeoloških rječnika u nas glede gra-

nice frazema jer su pravila jasno strukturirana (prvi HFR se još uvijek koristi tri- ma osnovnim oblicima frazema). Ipak, s obzirom na to da su autorice imale na raspolaganju građu koju su unaprijed odredili drugi autori, nisu se mogle izbjeći sljedeće nelogičnosti: u slučaju nadnatuknica MILE (prva leksička jedinica MILE odnosi se na prilog *mile* i oprimjerena je frazemom *mile lale*, druga se odnosi na vlastito ime *Mile*, a treća je u obliku polysloženice MILE-LALE oprimjerena istim frazemom *mile-lale*). Dokaz je to kako još uvijek postoje kolebanja u određivanju što su to polysloženice u hrvatskome jeziku i kako se pišu.

U popisu se tako, kako to ukratko autorice pojašnjavaju, »(...) navode složeni veznici (*budući da*), čvrste sveze riječi (*uzeti / uzimati što u obzir, postaviti / postavljati pitanje*), frazeosheme (*djeca su djeca, dvorište do dvorišta; što je glupost, glupost <je>*), pojedini termini (*morska bolest, crna burza, mrtva priroda*), reklame ustaljene u uporabi (*odlično je, od Gavrilovića je*), krlatice koje su prešle u opći frazeološki fond (*biti ili ne biti, labuđi pjev*), ali i one koje još nisu postale njegovim dijelom, ali se o njima pisalo u člancima (*životinjska farma*).« Popis je frazema stoga uistinu raznolik, čine ga dijalektalni frazemi, oni iz starijih jezičnih razdoblja, frazemi iz standardnoga hrvatskog jezika, internacionalni frazemi, što svjedoči o širini interesa hrvatskih frazeologa. Zastupljeni su frazemi iz različitih jezičnih razdoblja, stilova i sustava tako da se uistinu može reći kako popis funkcionira kao frazeološka riznica hrvatskoga jezika od njegovih ranijih razdoblja pa do danas. Na jednom se mjestu tako može naći više varijanata frazema iste strukture

i značenja pa se čitatelj može informirati primjerice o dijalektalnome obliku frazema (nema leka *komu*, *čemu* <za kaj>), arhaičnome ili knjiškome obliku (biti likarija (lijeak) *čemu*), o raznim mogućim modifikacijama frazema (ima lijeka *čemu* / nema lijeka *čemu*) itd. Takve informacije nadilaze one koje obično pružaju frazeološki rječnici.

Što se tiče metodologije izrade popisa frazema, autorice su odabrale formalni morfološki pristup u odabiru ključne riječi kao glavne leksičke sastavnice frazema. To znači da se frazemi navode prema morfološkom principu, pa ako u sebi primjerice sadrže imenicu, navode se pod nadnatuknicom koja je ujedno prva imenica u frazemu. Kao što su to istaknule autorice, ključna je riječ »(...) određena morfološkim principom prema sljedećoj hijerarhiji autosemantičkih vrsta riječi: imenice, poimeničene riječi, prilozi, glagoli, brojevi i zamjenice.« Izbjegnete su time nejasnoće koje bi mogao u ovako opsežnu popisnu izazvati semantički kriterij za navođenje frazema, ali i moguća ponavljanja istih frazema i njihovih varijanata pod raznim nadnatuknicama. Ovaj popis frazema nema nijednu uputnicu, što maksimalno olakšava pretraživanje podataka. Ispod nadnatuknice navode se abecednim redom frazemi i njihove varijante, počevši s kanonskim oblikom frazema zapisanim debelim slovima. Za autorice je kanonski oblik »(...) najneutralniji i najfrekventniji«. Zatim se navode ostale varijante/oblici istoga frazema te uz svaki oblik autor ili autori rada iz kojega je frazem ekscerpiran, godina izdanja i stranica na kojem se taj frazem spominje. Pravila o detaljima navođenja frazema pomno su sročena u predgovoru te olakšavaju snala-

ženje u radu s popisom. Brojnost podataka koje ovaj popis sadrži nije umanjio praktičnost primjene i lakoću u pronalaženju baš određenoga podatka koji želimo naći. Autoricama treba čestitati na tome. Frazemi u popisu i nadnatuknice nisu akcentuirane, osim u slučaju kada akcent u nadnatuknici ima razlikovnu obavijest (u slučaju leksičkih jedinica koje su homografi ili jedinica s istim fonetskim sastavom, ali različitih gramatičkih vrsti (npr. MÔĆ – imenica i MÖĆ – supin)). Homonimne nadnatuknice nisu akcentuirane, nego su obrojčane (npr. KONAC1 i KONAC2). Brojni primjeri za konverziju u popisu su ispravno rješavani kao zasebne nadnatuknice uz morfološko određenje u zagradi uz nadnatuknicu (npr. MILO – imenica, MILO – prilog). Uz nadnatuknice za koje pravopis nudi dvojbena rješenja u pisanju maloga i velikog početnog slova, autorice su postavile u zagradu uputnicu s obje mogućnosti (npr. BOG (Bog, bog); MARS (Mars, mars; NIGDARJEVO (Nigdarjevo, nigdarjevo), s obzirom na odluku autora znanstvenih radova o tome smatraju li takve leksičke jedinice općim ili vlastitim imenicama. Tako kao frazemske varijante funkcioniraju potpuno isti frazemi *uhvatiti Boga za bradu* i *uhvatiti boga za bradu*. U slučaju homonima, osobne i vlastite imenice s različitim značenjem, (PERO – pero, Pero) obrađuju se kao dvije zasebne leksičke jedinice. Dobra je praksa ovoga popisa što su svi primjeri višeznačnosti leksičkih jedinica, kao i konverzije, obrađeni pod zasebnim nadnatuknicama. Takva je inovativna rješenja u odnosu na prošle rječnike predlagala i Branka Tafra (2005.). Svakako bi ovakvu praksu trebalo nastaviti i primijeniti u kakvu budućem frazeološkom rječ-

niku. Autorice su time potvrdile da slijede suvremena teorijska promišljanja i napredak u znanstvenim istraživanjima.

Posebno se frazeološko blago nalazi u hrvatskim dijalektima i organskim govorima. Mnogi su dijalektolozi svoje radove posvetili upravo njihovu izučavanju pa su nastali brojni popisi i opisi frazeologija pojedinih organskih govora i dijalekata, pa i rječnici svih triju hrvatskih narječja. Snažnom zamahu dijalektalne frazeologije u nas pridonijeli su svojim radovima Mira Menac-Mihalić, Sanja Vulić, Silvana Vranić, Sanja Zubčić, Marija Turk, Nada Vajs i dr. Već smo istaknuli kako su popisani i dijalektalni frazemi, a i oni iz starijih književnih tekstova, pa kao zasebne nadnatuknice istodobno funkcioniraju primjerice imenice MLEKO, MLIEKO, MLIJEKO, MLIKO. Na kraju knjige dan je i popis frazema na stranim jezicima uključenima u stručne i znanstvene članke o hrvatskome frazeološkom fondu.

Ovo je prvi popis ovakve vrste u hrvatskoj frazeologiji. S vremenom će biti potrebno proširiti popis radova, ali i frazema i njihovih varijanata, jer se oni mijenjaju, kao i naš odnos prema svijetu i stvarnosti. Pozivamo stoga autorice i s pravom očekujemo od njih nova dopunjena izdanja *Bibliografije hrvatske frazeologije*. Posebna je vrijednost ovoga popisa frazeoloških radova i frazema analiziranih u njima u praktičnosti primjene, sistematičnosti, dosljednosti i lakoći pregleda obrađene građe. Stoga će biti izuzetno koristan svima koji se žele baviti frazeologijom, studentima, profesorima, znanstvenicima, ali i široj javnosti zainteresiranoj za frazeme. Ponajprije će biti zanimljiv frazeolozima kao važan izvor bibliografskih podataka, ali i frazema pogod-

nih za razne komparativne ili druge studije. Neupućenijim će čitateljima ili onima kojima hrvatski nije materinski jezik ipak uz ovaj popis biti potreban i frazeološki rječnik kao dodatan tumač. Autorice stoga treba pohvaliti za izniman trud u prikupljanju, iščitavanju, obradbi i objavi poprilično velike građe o hrvatskoj frazeologiji te čestitati na stvaranju popisa frazema dugog 714 stranica (ukupan je broj frazema teško izračunati zbog brojnih varijanata istoga frazema). Zaključno možemo također reći kako knjiga *Bibliografija hrvatske frazeologije* ukazuje na uspješno bavljenje frazeologijom u hrvatskoj lingvistici i na razvedenost i bogatstvo frazeološkoga fonda u hrvatskome jeziku.

Martina Kramarić